

ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ У РІЗНИХ СФЕРАХ ВИКОРИСТАННЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті розглянуто лексичні запозичення з французької мови та класифіковано сфери їх використання. Розрізнено поняття інтернаціоналізмів, матеріального запозичення та калькування. У тезах статті висвітлені існуючі позитивні та негативні погляди щодо запозичень, а також наведені приклади власне українських відповідників.

Ключові слова: запозичення, французька мова, лексичний склад мови, калькування, пряме і опосередковане запозичення, інтернаціоналізми, мовні відповідники, пуризм, лексикографія.

Abstract

This article deals with lexical borrowing from French and it classifies the scope of their use. The article separates the concept of internationalisms, material borrowing and translation loan-words. The thesis of the article highlights the existing of positive and negative views about borrowing. It gives the examples of actual Ukrainian lexical matches.

Key words: lexical borrowing, French, lexical composition of the language, translation loan-words, direct and indirect borrowing, internationalisms, lexical matches, purism, lexicography.

Територіальні контакти межуючих народів, їх політична та економічна співпраця зумовлюють культурний обмін і впливають на лінгвістичний склад сусідніх мов. Це є вагомим зовнішнім чинником, тому в кожній мові, крім власне своїх, є запозичені слова. Усі досягнення науки й техніки знаходять своє відображення в мові, яка є показником інтелектуальності народу, його духовного життя.

Низка лінгвістів працює над проблемою впливу запозичень на лексичний склад української мови – це В. Німчука, В. Русанівський, С. Семчинський, К. Городенська, Ю. Жлуктенка та інших.

Внутрішніми чинниками запозичень є, по-перше, намагання уникнути полісемії, закріпити за своїм і чужим словом різні смислові відтінки. Наприклад: *розповідь* "повідомлення про кого-, що-небудь" і *репортаж* (фр. reportage) "розповідь кореспондента з місця події в пресі, по радіо, телебаченню". По-друге, це прагнення замінити багатослівне найменування однослівним.

Розрізняють матеріальні запозичення – в рідну мову входить лексична одиниця повністю (значення й експонент), наприклад: *трюмо* (фр. trumeau), і калькування (від фр. calque "копія") – копіювання іншомовного слова за допомогою свого, незапозиченого матеріалу; поморфемний переклад іншомовного слова. Запозичення можуть здійснюватися усним і писемним шляхом.[1];

Потрапляючи до української мови, запозичені слова змінювалися відповідно до функціонально-стилістичних норм і фонетичних та граматичних закономірностей української мови [1, с.130]. Замінюються нетипові французькі суфікси, деякі запозичення стають іменниками середнього роду (якого у французькій мові взагалі не існує) (шосе, рагу, пюре, манто, драже) тощо. Якщо запозичені слова не підпорядковуються внутрішнім граматичним нормам іншої мови, то воно залишається варваризмом, тобто іншомовним вкрапленням, що більш-менш регулярно вживається, але зберігає своє іноземне обличчя, тобто не стає елементом мови-запозичувачки (о'кей, чао, мерсі).

Багатьом запозиченням відповідають українські слова: шампінйон – печериця, блондинка – білявка, мулатка – смаглявка, дебошир – забіяка, монстр – потвора, аплодисменти – оплески, журнал – часопис, паспарту – рамка для фото, презент – подарунок, мемуари – спогади, модерний – сучасний. Дослідниця О.Тодор помітила цікаву тенденцію: одні запозичення замінюються іншими. Наприклад: фр. авангардний – лат. прогресивний, тат. чемодан – фр. валіза, гол. зонт (-ик) – фр. парасоля, фр. консьерж – нім. вахтер (у будинку), нім. галстук – фр. краватка[2]; В українській мові, наприклад, співіснують такі англізми і галліцизми: мейкап – макіяж; сленг – жаргон, арго; дизайнер (одягу) – кутюр 'є, модельєр; бос – шеф, патрон; денді – піжон; секонд-хенд – комісійний; бізнесмен – комерсант.

Французька мова (фр. *français*) загалом є офіційною у 29 країнах. Вона є також однією з шести офіційних мов ООН. Французька мова – друга у світі за популярністю вивчення її як іноземної. До речі, за оцінками дослідників в сучасній французькій мові близько 55 слів слов'янського походження.

Запозичення можуть бути прямими – слова безпосередньо переходять із однієї мови до іншої (через літературу, твори мистецтва) й опосередкованими – через посередництво третьої мови (це вже запозичення запозиченого слова). Українська мова не є винятком, так, слово родзинки прийшло з фр. мови (*raisin* "виноград") до української через німецьку (*Rosine*) і польську (*rodzynki*). Проходячи через декілька мов, запозичене слово може до невпізнання змінити свою форму.

Слова, запозичені з французької мови, за даними лексикографів, становлять приблизно 9%. Запозичення французьких слів відбувається системно, тобто вони представлені не поодинокими словами, а лексико-семантичними групами, у межах яких вони взаємодіють з питомою українською лексикою. Слова французького походження трапляються у різних сферах життя, але умовно їх можна розподілити до таких основних груп:

слова, пов'язані з мистецтвом (найбільша група за кількістю запозичень з французької мови): актор, акомпанемент, ампула, афіша, балерина, балет, богема, бомонд, бюст, вернісаж, водевіль, дебют, дебютант, епатаж, ескіз, жанр, жонглер, комільфо, конферансьє, костюмер, мотив, пап'є-маше, реверанс, режисер, репертуар, романс, рояль, силует, суфлер, сюжет, шансон, шансоньє, шапіто [3];

фінансово-економічна сфера: аваль, аванс, акціонер, афера, афінаж, баланс, бюджет, вальвація (*evaluation* – оцінка) – визначення цінності монет; кадастр (*cadaster* – реєстр), купюра, партнер, реалізація, трансфер (*transfert* – перехід, передача) – переказ іноземної валюти, цінних паперів однією країною, особою у власність іншої; форс-мажор, франшиза [3, с. 53, 81, 309, 320,] тощо;

назви суспільно-політичних понять: авторизація, авторитет, альянс, бюлетень, бюро, бюрократ, гарант, дебати, демарш, дипломат, дискредитація, інкогніто, комюніке, кулуари, маніпуляція, мер, мерія, парламент, пацифіст, політика, прем'єр, режим, саботаж [3];

технічна термінологія: екіпаж, монтаж, монтер, прожектор, ресора, шосе [3];

військова лексика: агресія, атака, армія, батальйон, батарея, гарнізон, десант, кавалерія, каска, команда, лейтенант, міна, мінер, мобілізація, партизан, сапер, сержант, фронт [3];

назви одягу, сфера моди: ательє, блуза, візаж, волан, вуаль, галантерея, декольте, дефіле, жабо, жакет, костюм, кутюр'є, мажор, макіяж, негліже, палантин, пальто, парфуми, пенсне, рюш, фата, шарм. Салони вишуканого одягу все частіше називають бутиками (відповідно до "правила дев'ятки"), хоча у різних друкованих виданнях трапляється слово бутік (за французькою вимовою) – *boutique* – крамничка, невеликий магазин готового одягу [3];

інші назви приміщень: будуар, кабінет, пансіон, пасаж [3];

побутові слова, назви предметів розкоші: абажур, бенкет, бігуді, браслет, візит, вояж, жалюзі, жиголо, кокетка, люстра, масаж, маскарад, одеколон, порт'єра, портмоне, портфель, пудра, рандеву, ридикюль, сервіз, тет-а-тет, трюмо, туалет, шезлонг, шик [3];

їжа, сфера і заклади харчування: беже, бістро, бульйон, галета, гастроном, желе, каструля, кафе, кафетерій, коньяк, консерви, котлета, майонез, маргарин, маринад, пікантний, ресторан, соус, фритюр, шампанське, шампінйон [3];

Французькі запозичення досить часто використовуються у власних назвах, щоб надати їм вишуканості та елегантності. Але лише деякі з голосних звуків мають приблизні відповідники в українській мові, що створює складнощі при передачі українською французьких імен та назв.

Серед запозиченої лексики окрему групу становлять інтернаціоналізми – слова, поширені у більшості мов світу. Щодо оцінки запозичень існують дві крайності: захоплення іншомовними словами, з одного боку, і непереборне бажання очистити мову від них – з іншого. Обидва погляди шкідливі. Невиправданим є й крайній пуризм (від лат. *purus* "чистий") – навмисне цілеспрямоване усунення з мови всіх іншомовних слів. виправданим є пуризм для тих мов, яким загрожує асиміляція.

Отже, до запозичення потрібно підходити обережно. Запозичувати слова необхідно лише в тому випадку, коли без них не можна обійтися. Запозичення без потреби є не виправданими і завдають мові тільки шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасна українська літературна мова: підручник / М.Я.Плющ, С.П.Бевзенко, Н.Я.Грипас та ін.; за ред. М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 1994. – 414 с.
2. <http://kulturamovy.univ.kiev.ua>
3. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів: близько 6000 слів. – 3-є вид., випр. і доп. – К.: Довіра, 2005. – 445 с.

Сташкевич Інна Андріївна – викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет
Лоїк Анумедем – студент Факультету будівництва, теплоенергетики та газопостачання, ВНТУ

Loik Anumedem – student of Constructions, Termal Power and Gas Transmission Department of VNTU
Stashkevych Inna Andriivna – teacher of linguistics department, Vinnytsia National Technical University